Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

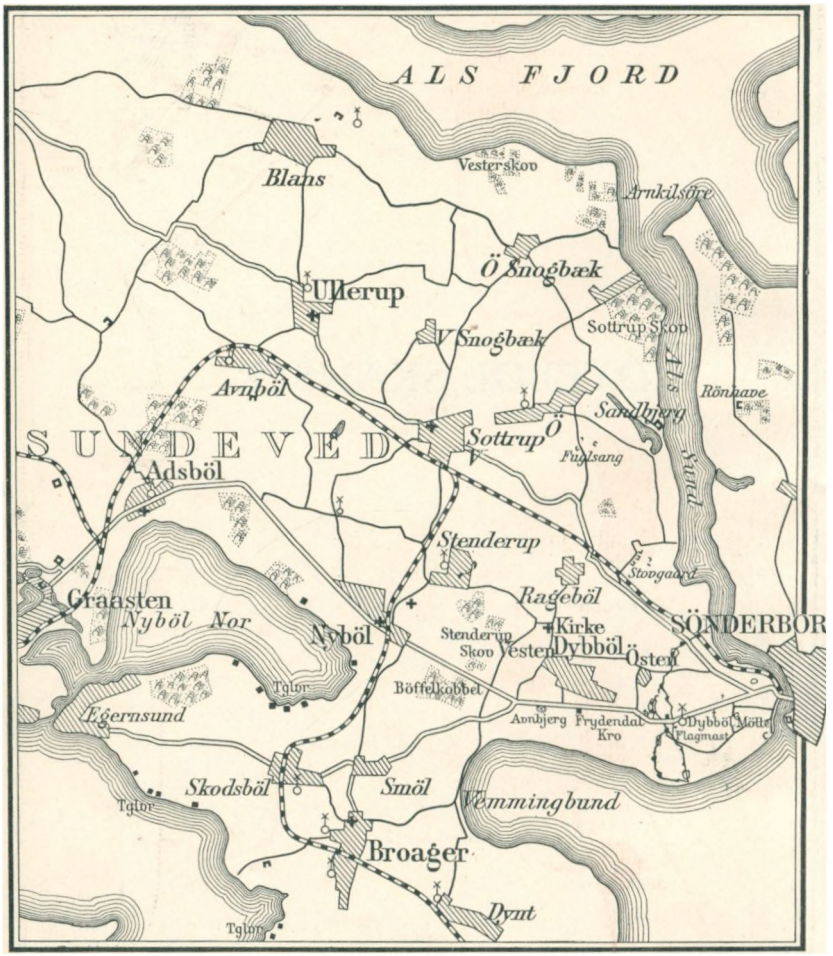
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

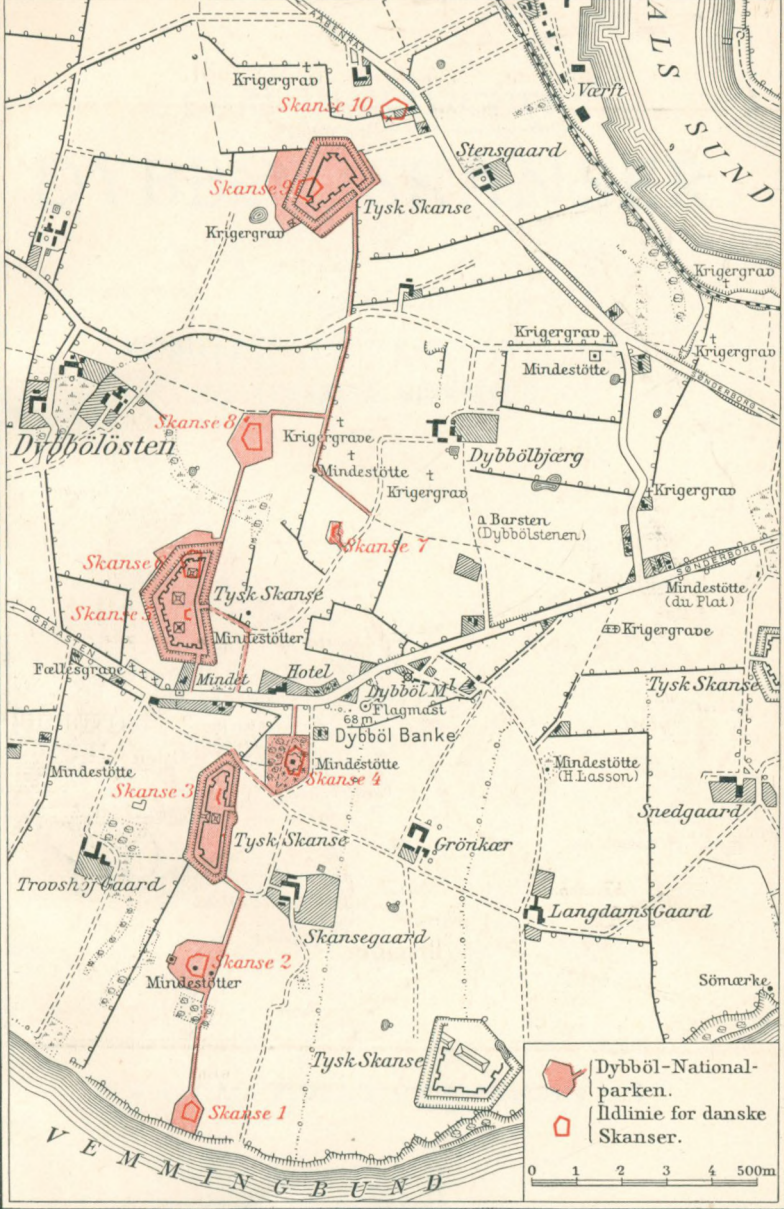
DUMREICHER
DYBBÖL SKAN
SER.

DYBBØL SKANSER

Plan over Omegnen af Dybböl.

0 1 2 3 4 5 6 km

Krigergrav
Skanse 10
Værft
Stensgaard
Skanse 9
Tysk Skanse
Krigergrav
Krigergrav
Krigergrav
Krigergrav
Mindestötte
Skanse 8
Dybbölösten
Krigergrave
Dybbölhjærg
Mindestötte
Krigergrav
Krigergrav
a Barsten
(Dybbölstenen)
Skanse 7
Skanse 6
Tysk Skanse
Skanse 5
Mindestötter
Krigergrave
Mindestötte
(du Plat)
Fællesgrave
Mindet
Hotel
Dybböl Mølle
Flagmast
68 m.
Tysk Skanse
Dybböl Banke
Mindestötte
Skanse 4
Mindestötte
Skanse 3
Tysk Skanse
Grönkær
Mindestötte
(H Lasson)
Snedgaard
Trovshjgaard
Langdams Gaard
Skansegaard
Skanse 2
Mindestötter
Sömærke
Tysk Skanse
Skanse 1
VEMMINGBUND
Dybböl-National-
parken.
Ildlinie for danske
Skanser.
0 1 2 3 4 500m

CARL DUMREICHER

DYBBØL SKANSER

UDGIVET AF

KOMITÉEN TIL ERHVERVELSEN

AF DYBBØL SKANSER

G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1924

DYBBØL SKANSER SOM DANSK STATSEJENDOM

Sønderjyllands Genforening med Danmark medførte mellem sine Opgaver ogsaa Omsorgen for alle Landsdelens historiske Minder.

Derunder ikke mindst Dybbøl.

En Kreds af 85 danske Mænd og Kvinder traadte derfor sammen i en Komité og udsendte den 10. Februar 1922 — Aarsdagen for den første Afstemningsdag i Sønderjylland — følgende Opraab:

Skanserne paa Dybbøl Bjerg er for det danske Folk blevet et Udtryk for den lange udholdende Kamp, der er ført for Sønderjyllands Genforening med Danmark.

Besiddelsesforholdene medførte Fare for, at Dele af disse Skanser kunde faa en Anvendelse, der var lidet stemmende med det danske Folks Ønsker om at bevare den historiske Grund som et samlet Hele og give den en værdig og varig Plads i vort Folks Liv.

Den Tanke synes da nærliggende ved en offentlig Indsamling at erhverve det Areal, hvorpaa Skanserne ligger, for at overgive det til Staten som Folkeejendom og saaledes, at der paalægges Arealet de fornødne Servituter, der giver Vished for dets Bevarelse uforandret, blot med de nødvendigste Vejarbejder. Tankens Gennemførelse er muliggjort, forsaavidt som en Kreds af Mænd alt har tilvejebragt Garanti for, at Skanserne kan erhverves.

Med den Tilslutning, vi mener trygt at kunne gøre Regning paa, vil Dybbøl Skanser være sikret for det danske Folk, som derved har opfyldt den naturlige Pligt at sætte Genforeningen et Mindesmærke, der vil vidne for Tiderne om, at vi, som oplevede Glædens store Stund, i den saa vore Fædres udholdende Kamp kronet med Sejr og deres Haab med Opfyldelse.

Netop fordi det her gælder om, at det danske Folk samlet skal sætte Genforeningen dette Mindesmærke, iværksætter vi en »Krone-Indsamling«, der vil gøre vore Landsmænd i Titusinder til Andelshavere i Dybbøl Skanser. Derved skabes det smukkeste Grundlag for dette historiske Mindesmærke.

Indsamlingen, der vandt stor Tilslutning Landet over, indbragte godt 222,000 Kr. Til at gennemføre Opgaven nedsatte Landskomitéen et særligt Udvalg, bestaaende af:

Formanden, Direktør Brygger *Vagn Jacobsen*,
Professor Dr. med. *Edv. Ehlers*,
Redaktør *Christian Gulmann*,
Kontorchef ved »Den sønderjydske Fond« *A. Ch. Louw*,
Amtmand over Sønderborg Amt *Chr. Lundbye*.

Ved dette Udvalgs Arbejde er hele det egentlige Skansearеal (indtil videre dog ikke Skanse X, der endnu er i tysk Eje) erhvervet, indhegnet og forsynet med Forbindelsesveje. Paa alle Skansepladser, der flere Steder ligger indenfor de senere tyske Skansevolde, er selve Beliggenheden blevet fastslaaet og opmaalt og den saakaldte Ildlinie markeret i Jordsmonnet med kalkede Cementkantsten og større Hjørnesten. Endvidere er der foretaget Udgravninger af Fundamenter for Blokhuse og

Krudtmagasiner, opsat Vejvisere og paa 3 Oversigtspunkter (Skanse III, VI og IX) anbragt en Oversigtsplan over hele det gamle danske Skanseanlæg. Endelig er de tilstødende Arealer ved Fredningsservituter værnet mod skæmmende Bebyggelse og anden lignende Anvendelse. Det samlede Skanseareal er derpaa med den Servitut, at det altid skal henligge i sin nuværende Tilstand, efter at Rigsdagens Samtykke er indhentet, overdraget til den danske Stat og undergivet et særligt Skansenævns Tilsyn.

Paa det Sted i den saakaldte Kongeskanse, hvor Hs. Majestæt Kong *Christian* X opholdt sig under Genforeningsfesten den 11. Juli 1920, er i Skraaningen indsat en særlig Mindeplade af Sandsten, bærende følgende Indskrift:

Genforeningen til Minde blev
Dybbøl Skanser
erhvervede ved en Landsindsamling og i Aaret 1924, den 18. April, overdragne til den danske Stat
som
Nationalpark.
Denne Sten staar i Kongeskansen, hvor
Kong Christian den Tiende
i Aaret 1920, den 11. Juli, modtog de trofaste Danske, der vendte tilbage til
Fædrelandet.

DYBBØL BANKE

Vest for Sønderborg — paa Sundevedsiden — løfter Landet sig mellem Alssund og Vemmingbund til et langstrakt Bakkedrag med stejle Affald ned mod begge Kyster og Højdepunktet (67 m.) tæt nord for det Sted, hvor Landevejen til Flensborg løber op over Bakkekammen og med jævn Sænkning videre vestpaa til Bøffelkobbel- og Stenderupskovene.

Omtrent sammesteds ligger Dybbøl Mølle, tæt syd for Landevejen, der faa Mil fremme ved Krusaa støder til Sønderjyllands østlige Hovedvej (Flensborg—Kolding).

Et Angreb sydfra langs denne Linie kunde saaledes med Virkning trues, hvis der paa Dybbøl Banke blev anlagt en stærk Flankestilling, hvad Forholdene i strategisk Henseende — det beherskende Højdepunkt, den korte Afstand mellem de to Kyster, dybt Vand paa begge Fløje og let Forbindelse bagud med Støttepunktet Als — var meget gunstige for.

Dybbøl Banke har derfor i begge vore slesvigske Krige haft militær Betydning.

I April 1848 blev der paabegyndt Forskansninger, som Fjenden imidlertid sløjfede faa Dage efter, da Sundeved blev opgivet og Hæren samlet paa Als. Til Støtte for en paatænkt Fremrykning blev derpaa i Løbet af Maj Maaned en Bro over Alssund og to Brohoveder fuldført. Den 28. Maj foretoges Angrebet, der førte til Kampen ved Nybøl og igen gjorde den danske Hær til Herre over

Dybbølstillingen. Faa Dage efter — 5. Juni — fulgte Kampen ved Dybbøl, hvor et Modangreb blev afslaaet. Men et Par Maaneder efter rømmedes Stillingen paany i Henhold til Vaabenstilstanden af 26. August. Ved dennes Udløb i Foraaret 1849 blev Sundeved atter midlertidigt besat den 3. April, og tre aabne Forskansninger anlagt. Men allerede 8. April maatte Hæren paa Krigsministerens Befaling for tredie Gang gaa tilbage til Als, hvorved Fjenden den 13. April uden Kamp kunde besætte Skanserne (den saakaldte »Erstürmung der Düppeler Schanzen«), der nu omdannedes og udvidedes med Front mod Sønderborg, hvormed vi for Resten af Felttoget var lukket ude fra Sundeved.

Mellem de to Krige fremkom forskellige Planer til Anlæg af permanente, helst stormfri Forter paa Dybbøl. Af finansielle Grunde valgte man imidlertid i 1861 at anlægge 10 smaa Jordværker (7 lukkede Redouter og 3 aabne Kanonpladser). Den 7. Februar 1864 passerede Hærens Hovedstyrke paa Tilbagetoget fra Danevirke gennem disse svage og ufuldførte Forskansninger og tog Stilling bag dem indtil Stormen den 18. April.

Efter Erobringen af Dybbølstillingen omdannede Fjenden flere af Værkerne og sløjfede andre. *Det, der nu ses, er saaledes de tyske Skanser, hvori de tilsvarende danske (III, V—VI og IX) helt er gaaet op. Men ni af de danske Skanser er, som omtalt, nu markerede i Terrænet og Pladsen, hvor de laa, beskyttet ved Indhegning.*

Først 7. Maj 1920 kom danske Soldater igen over Dybbøl Banke.

KAMPEN OM DYBBØL

Det var Fjendens Ukendskab til de virkelige Forhold, der i 1864 var Aarsag til den maanedlange Kamp. Dybbølstillingen ansaaes for at være saa stærk, at den kun kunde indtages efter lang Belejring og kraftig Beskydning. Den danske Forsvarsstyrke fik derved Tid og Ro til — omend under højst ublide Vejrforhold — at gaa i Gang med de nødvendigste Sikringsarbejder: Rydning i Forterrainet, Anlæg af Løbegrave mellem de enkelte Værker og — bag Stillingen — Bygning af Barakker og Kolonneveje. Skansernes Traverser blev forhøjet med Sandsække og Blokhusene, der var af svært Tømmer, men ikke skudsikre, forsynet med tykt Jorddække. Midt i Februar blev der nemlig ovre paa Broagerland paabegyndt fjendtlige Batterianlæg. Først den 22. Februar indlededes det egentlige Angreb med en voldsom Forpostfægtning, og først 15. Marts begyndte fra Broager den regelmæssige Belejringsbeskydning med riflede Kanoner. To Dage efter — 17. Marts — fulgte et nyt Angreb, hvorunder navnlig Hurtigilden fra de tyske Bagladegeværer viste sin Overlegenhed, og det meste af Forterrainet gik tabt. Da Udstillingen af Forposter derved blev vanskeliggjort, var strengt Kampberedskab og stærk Besættelse fra nu af nødvendig. Om Dagen laa Skansebesætningerne for de fleste Skansers Vedkommende i tilbagetrukne Stillinger. Om Natten blev Løbegravene derimod fuldt besatte og Udbedringer foretaget. Den 28. Marts (2. Paaskedag) blev et nyt Angreb

kraftigt afslaaet med Understøttelse af Panserbatteriet »Rolf Krake«, der laa opankret i Vemmingbund. Men Natten til den 30. Marts anlagde Fjenden, der nu var nær nok dertil, sin første Parallel og begyndte fra 2. April en koncentreret Beskydning, der fra 10.—13. April antog Karakteren af artilleristisk Forberedelse til en umiddelbart derefter paafølgende Storm. Denne blev imidlertid — af Hensyn til Bygningen af anden og tredie Parallel (11. og 15. April) — udsat to Gange, men tilsidst fastsat til den 18. April Kl. 10 Fm. De herunder om Dagen helt forladte Skanser var nu i en saadan Forfatning, at Overkommandoen den 14. April erklærede ikke længere at kunne holde dem i forsvarsdygtig Stand og tilraadede Tilbagegang. Af Hensyn til Konferencen i London, der skulde træde sammen den 20. April, telegraferede Krigsministeren imidlertid samme Aften om »at holde Stillingen, selv om heraf skulde resultere betydelige Tab«. Om Morgenen den 18. April forberedtes det fjendtlige Stormangreb fra Kl. 4 ved en 6 Timers Beskydning (ubesvaret fra vor Side), hvorunder der fra 102 Stkr. Skyts blev afgivet henved 8000 Skud. Kl. 10 pr. — i samme Nu som Skydningen mod Skanserne standsede for straks efter at rettes mod det bagvedliggende Terrain — brød 10,000 Md. Stormtropper frem fra tredie Parallel og angreb i 6 Kolonner paa 1000 à 2000 Mand de danske Skanser, hvis Besætning skiftede mellem 20 og 80 Mand. (Den samlede fjendtlige Angrebsstyrke 37,000 Md., den samlede danske Forsvarsstyrke 9733 Md.). Af Skansernes 37 Kanoner var flere kun i Stand til et

enkelt Skud. Hovedangrebet førtes mod Stillingens venstre og svageste Fløj (Skanse I—VI), der var besat af 22. og 2. Regiment (1. Brigade), medens højre Fløj (Skanse VII—X) var besat af 17. og 16. Regiment (3. Brigade). Efter halvanden Times Kamp var samtlige Skanser erobret. Et Fremstød fra anden Linie af 8. Brigade til Fordel for venstre Fløj forblev frugtesløst. Først foran Brohovederne standsede Fjendens Fremrykning, medens de danske Styrker fortsatte Tilbagetoget over Broerne, der Kl. 2 begge var brudt af. Dermed var Kampen paa Sundevedsiden endt, medens Beskydningen af Stillingen paa Sønderborgsiden fortsattes indtil Mørkets Frembrud. Paa dansk Side var 113 Officerer, 220 Underofficerer og 4477 Mand fangne, saarede eller dræbte.

SØNDERBORG—DYBBØL

Vejen Sønderborg—Dybbøl gaar over Pontonbroen (tilvenstre i næsten uforandret Form det nordre danske Brohoved, medens det søndre er forsvundet) og derpaa med jævn Stigning (nu stærkt bebygget, i 1864 over aabent Land med spredte Gaarde og mange Gærdehegn) lige op til Dybbøl Mølle. Alle de Skanser, der ses paa begge Sider af Vejen, er Rester af senere tyske, men fra 1885 opgivne Befæstningsanlæg. Lidt fremme th. gaar Aabenraavejen af nu — tidligere noget højere oppe, omtrent ved det Hus, i hvis Havehjørne der er rejst en Mindesten for General *du Plat*, Stabschef, Major *E. F. Schau* og Hærens Sous-

chef Major *S. L. C. Rosen*, der faldt under 8. Brigades Tilbagetog. Skraas overfor tv. inde paa Marken Gravlund med Mindesmærke over 47 danske Soldater og over 7 danske Officerer, hvis Hvilesteder ikke kendes (deriblandt svensk Frivillig, Underløjtnant *G. H. Knorring*, hvis Hvilested imidlertid senere er fundet, se nederst Side 24). I Dybbøl Møllerbolig et lille, seværdigt Musæum af Krigsminder fra begge de slesvigske Krige (Indgang fra Gavlen modsat Vejen; aabent 3—6, udenfor denne Tid Klokken th.). Paa selve Møllen (nu selvejende Institution) ud mod Vejen en $^{18}/_{4}$ 1914 indmuret Mindetavle (fjærnet samme Dag af Gendarmer, men genindsat 1919) med følgende Vers:

Tvende Gange skudt i Grus.
Atter rejst som Møllehus.
Vogter for et Mindebo.
Selv en Bauta dansk og tro.
Spejd saalangt Dit Øje naar.
Grav ved Grav paa Marken staar.
Danske Mænd gav Livet hen.
Troskab vogter Skansen end.
Taaredugget Ærekrans
slaar om Dybbøls Navn sin Glans.
Slægter dø, men Sproget binder.
Fremtid gror af dyre Minder.

(Pastor Thordur Tomasson.)

Vest for Møllen paa en Bakkeknude Genforenings-Flagmasten, skænket af de danske Soldaterforeninger (Splitflaget en Gave fra Dansk-Amerikanere) og omgivet af en Stenring og tre Bautastene, hvorpaa der er indhugget:

Danske Soldaterforeninger rejste dette Minde til Ære for dem, der stred for vort Fædreland.

Rejst ved Genforeningen i Kong *Christian* X's 9. Regeringsaar 1920.

»Men end er der Sang i Skoven.
Højt bølger det røde Flag.
End er der en Gud foroven,
som raader for Danmarks Sag.«

Omkring Flagstangen er anbragt 4 gamle Kanoner.

Et Stykke fremme paa Vejen Vejviser tv. til Skanse I—IV. Beskrivelsen af Skanserne begynder imidlertid ikke med Skanse IV (kendelig paa det tyske Sejrsmonument), som man paa Grund af dens tilbagetrukne Beliggenhed først kommer til, men efter den naturlige Rækkefølge med Skanse I, som man finder ved at fortsætte tværs gennem Anlæget omkring Monumentet og ad Markvejen helt ned til Vemmingbund.

SKANSE I

Skanse I var en lukket, femkantet Redoute med 6 Kanoner*, Blokhus og Krudtmagasin. Markeringen viser, at den har ligget omtrent midt paa den runde Bakkeknude, en Snes Skridt fra Stranden, langs hvilken der var anlagt en Løbegrav. Stien, man kommer ad, rammer nøjagtigt det nordre Hjørne. Paa venstre Haand, under Jordsmonnet, det nu udgravede Krudtmagasin.

Beliggenheden ligeoverfor Broagerland bevirkede, at Skansen fra Belejringsbeskydningens første Dag hørte til de mest udsatte og hyppigst beskud-

* Kanonantallet gælder for Anlæget 1861. Det blev i 1864 naturligvis overalt forøget efter Omstændighederne.

te. Allerede 16. Marts slog en Granat saaledes gennem Blokhusets Sidevæg, dræbte 18 og saarede 34 Mand, hvorpaa Blokhuset blev forladt og ved Jordpaafyldning omdannet til en Slags Travers.

Den 18. April stod Halvdelen af et Kompagni i Løbegraven langs Stranden, den anden Halvdel inde i Skansen. Der fandtes kun 1 brugelig Kanon, der ikke naaede at skyde. Skansen blev stormet fra flere Sider. Inde i den førte dens svage Besætning en kort og hæftig Kamp paa Kolbe og Bajonet, hvorunder en Artillerist med en brændende Lunte i Haanden løb hen imod Krudtmagasinet for at sprænge dette i Luften, men blev skudt undervejs.

Skansen faldt Kl. 10[6]* og blev straks indrettet til Forsvar mod Øst.

Indtil Foraaret 1914 laa paa Stranden foran Skanse I en Mængde store Betonblokke, sandsynligvis det bortsprængte Loft af Krudtmagasinet, som ved Sløjfningen var kastet ned ad den stejle Skrænt. De blev nu igen bragt op og sammenføjet til en Mindesten, som »3. Garde-Regiment zu Fuss« forsynede med en Broncetavle. Samtidig blev den gamle danske Skansesten, en Granitblok med indhugget »S. I«, der kort forinden var blevet fundet lidt vest for Skansen, indmuret i Blokken. Storm og Højvande skyllede imidlertid i November 1916 Klinten bort, saa Mindestenen styrtede ned og begravedes under Jordmasserne, hvoraf den dog nu

* Her (som fremdeles) det af den tyske Generalstab opgivne Tidspunkt, der regnedes efter det Øjeblik, da den første Fane plantedes paa Brystværnene.

igen er udgravet (Broncetavlen blev under selve Genforeningstiden af tidligere Amtsforstander Peter Kjer sendt til Berlin for at »redde den mod Vold fra dansk Side«).

Den gamle danske Skansesten og den ligeledes fundne tyske Skansesten er nu anbragte indenfor Skansens Omraade.

I Løbegraven mellem Skanse I og II faldt bl. a. den svenske Secondløjtnant *G. H. Knorring* efter et haardnakket Forsvar.

SKANSE II

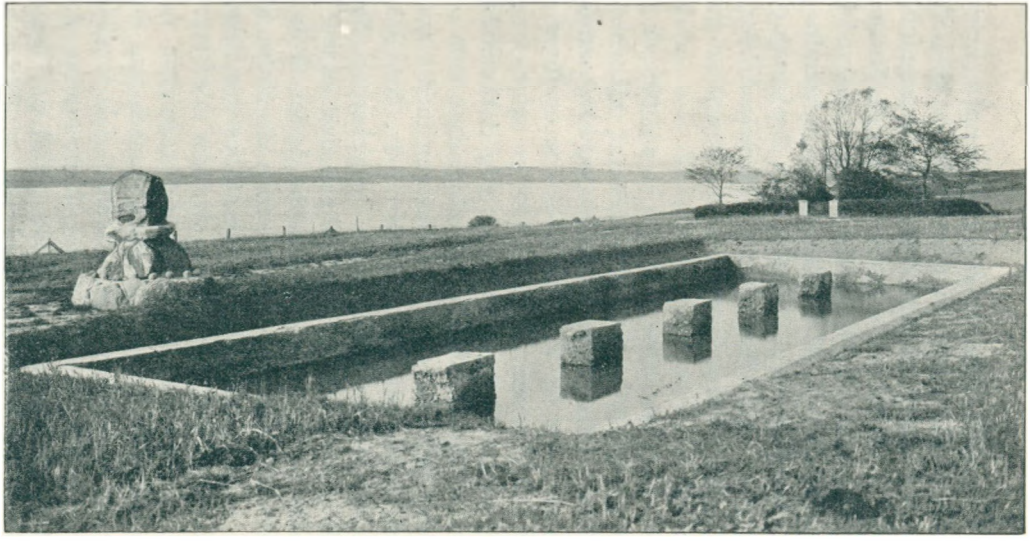
Det var et sælsomt elsket Sted,
den Skanse — elsket ikke blot
af dem, der saa, den sloges godt,
men mest af dem, der selv var med.
— — — —

Valdemar Rørdam: »Skanse II«
(»Den gamle Kaptain«. Kbh. 1906).

Skanse II var en lukket, sekskantet Redoute med 8 Kanoner, Blokhus, 2 Krudtmagasiner og muret Brønd. Man kommer ind paa Skansepladsen omtrent hvor den oprindelige Indgang (med Rullebro og Palisadeværn) var anbragt. Og da Fundamentet til Blokhuset med de fem Betonblokke til Tagstolperne — Skansens Midterparti — fornylig er udgravet, har man let ved at finde sig til Rette. Ved Udgravningen fandtes en Mængde Smaating, som Soldaterne havde tabt derinde (nu i Krigssamlingen paa Sønderborg Slot); Resterne af Krudtmagasinerne og Brønden er ligeledes udgravede.

Mindestenen ved Indgangen med den tyske Ind-

SKANSE II

Til venstre Sønderjydsk Kommando's Mindesten. Midtfor det udgravede Blokhusfundament. Til højre Beplantningen omkring Mindesmærket for Pionér Klinke. I Baggrunden Broager Kirke.

skrift: »1864. Schanze II. Hier kämpfte Leutnant *Ancker*« blev rejst til 50-Aarsdagen 1914. Foran Blokhusfundamentet en dansk Mindesten med Indskrift: »Til Minde om de heltemodige Forsvarere af Skanse II under Kampene i 1864. Rejst ved Genforeningen 1920 af sønderjydsk Kommando«. Og udenfor Skansens Vesthjørne en Beplantning omkring en tysk Mindesten for Pionér *Klinke*, der faldt her under Forsøget paa at sprænge Palisaderne.

Skansen laa velbevaret lige indtil 1906, da dens daværende tyske Ejer begyndte at udjævne den, fyldte Voldene ned i Gravene og brød store Betonmængder fra Krudtmagasinerne op for at slaa dem til Skærver.

Skansens Beliggenhed midt paa Bakkeskraaningen gjorde den ikke blot særlig udsat, men ogsaa særlig egnet til at optage Kampen med Gammelmarkbatterierne paa Højderne tv. for Broager Kirke, hvis Dobbelttaarne (Tyskernes bedste Udkigspost) ses ligeoverfor paa den anden Side af Vemmingbund. Skansen fik derfor Ordre til, naar Beskydningen truede enten de andre Skanser eller Sønderborg, livligt at besvare Ilden og derved lede den hen paa sig, idet Nedslaget af Granatstumper paa Grund af Skraaningen var af mindre Virkning. Dels fordi Skansen paa denne Maade blev den vigtigste Skanse, dels fordi to af dens Artillerikommandører, Løjtnanterne *Johan Peter Andreas Anker* (1831—1876) og *Carl Vilhelm Behagen Castenschiold* (1837—1919) begge udmærkede sig ved usædvanligt Mod, sjælden Evne

til at opmuntre deres Folk og stor Dygtighed i virkningsfuld Benyttelse af de netop her anbragte Riffelkanoner, fik Skanse II baade under Belejringen og sidenhen i Folkets Bevidsthed sin særegne Berømmelse og sin Hædersplads. Derfor opholdt Kong *Christian IX*, der d. 22. Marts 1864 besøgte Dybbølstillingen, sig ogsaa længst i Skanse II. Skønt det var frostklart Maaneskin og man derfor hvert Øjeblik kunde vente den sædvanlige Beskydning, blev Kongen dog en god halv Times Tid i Skansens Indre uden at ville høre noget om Dækning. Et Par Minutter efterat Kongen med Følge havde forladt Skansen, gik to Granater tæt henover den.

Den hyppige og voldsomme Beskydning vanskeliggjorde naturligvis Skansearbejdet og fordrede skarp Aarvaagenhed. Naar Udkigsposten havde observeret Ildglimtet ligeoverfor, raabte han: »Brager — dæk!« En halv Snes Sekunder efter fulgte saa Granatnedslaget. Det daglige Skudantal var som Regel 150 (mod 300 fra Fjendens Side).

Selve Stormdagen førte Løjtnant *Anker* Kommandoen. Straks ved Angrebets Begyndelse ilede Besætningen fra Dækstillingen ind i Skansen og afgav fra det næsten nedskudte Brystværn Geværild mod Stormkolonnen, medens Kanonerne skød Kardæskskud, hvorved Fjenden i første Øjeblik blev tvunget ud til begge Sider. Da fjendtlige Pionerer imidlertid havde tilvejebragt en Aabning i Palisaderækken, trængte Skyttekompagniet ind i Skansens sydlige Del, medens Forsvarerne fortsatte Kampen i den — ved det bræn-

dende Blokhus og de mange Traverser — derfra adskilte, nordre Del. Skansen var paa dette Tidspunkt fuldkommen isoleret. Herunder lykkedes det en af Delingsførerne, Korporal *Rasmus Nellemann*, at rive Fanen ud af Haanden paa den fjendtlige Fanebærer og knække den over sit Knæ. Men da han greb ogsaa efter den næste Fane, der kort efter blev plantet paa Brystværnet, blev han ramt af et dødbringende Skud. Endnu lykkedes det Løjtnant *Anker* personlig at fornagle de tre tiloversblevne Kanoner, hvorimod han under Forsøget paa at sprænge Krudtmagasinet og dermed Skansen i Luften blev overmandet med Resten af Mandskabet. Efter Sigende havde Angriberne særlig Ordre til at fange ham levende.

Skansen faldt Kl. 10^{10} (Tidspunktet for den anden Fanes Plantning paa Brystværnet), men Forsvaret blev ført endnu længere.

I Løbegraven mellem Skanse II og III faldt Kaptajn *Grüner*, der havde befalet, at Forsvaret skulde føres »uden Tanke paa Tilbagetog«, selv i Spidsen for sit Kompagni, omgivet af 59 dræbte eller saarede Soldater.

SKANSE III

Skanse III var en bagud aaben Kanonplads med Krudtmagasin, 4 Kanoner og 3 Morterer. Den er nu helt gaaet op i den store, tyske Skanse, i hvis Midte dens bugtede Markeringslinie maa søges.

Den var den første danske Skanse, der naaedes af Stormkolonnerne mod venstre Fløj. Dens eneste

brugelige Kanon kom ikke til Skud, hvorimod dens lille Besætning — ialt 19 Mand — forsvarede sig med Geværild. Skansekommandøren, Officersaspirant *I. K. Smidth* (senere Præst i Havrebjerg og Gudum nord for Slagelse) nedskød med sin Revolver den første fjendtlige Fanebærer, men en anden opplantede Fanen.

Skansen faldt 10[5]. Men Forsvaret fortsattes inde i den, endog ind i Krudtmagasinet, til Halvdelen af Mandskabet var dræbt og den anden Halvdel (deriblandt *Smidth*) overmandet.

SKANSE IV

Skanse IV var en lukket, sekskantet Redoute med 12 Kanoner, Blokhus og to Krudtmagasiner. Den er nu helt omdannet til et tjørnehegnet Anlæg af Hensyn til det 22 m. høje, tyske Mindesmærke, som blev indviet $^{80}/_{9}$ 1872 og ligger omtrent midt i den gamle danske Skanse (Blokhusfundamentet skal endnu findes under det). Paa dets nordre Relief (mod Indgangen) ses en Episode fra Erobringen af Skanse II (Løjtnant *Anker* med løftet Sabel og Korporal *Nellemann* med den knækkede Fane). Omkring Mindesmærket ses Markeringslinien for Skanse IV's Ildlinie. Paa begge Sider af Mindesmærket ses Resterne af Krudtmagasinerne. Det søndre giver endnu godt Begreb om Murtykkelsen.

Skanse IV var et af Stillingens vigtigste Punkter, som derfor ogsaa d. $^{22}/_{3}$ fik sit Kongebesøg. Den laa ret højt og samtidig noget tilbagetrukket. Besæt-

ningen (c. 70 Mand) naaede derfor rettidigt ind i Skansen, saa denne var fuldt kampberedt inden Stormen. Fjenden, der modtoges dels med Kardæskskud fra de fire brugelige Kanoner, dels med Geværild, bøjede derfor foreløbig af, saa Reserven maatte gribe ind. Gennem den forreste, stærkt beskadigede Palisaderække trængte Stormkolonnen nu lige ind i Skansen, hvor der fulgte en kort, men voldsom Kamp med forgæves Forsøg paa at sprænge Krudtmagasin og Bro i Luften. Herunder faldt Skansekommandøren, Kaptajn *S. U. R. Lundbye*. Da Skansen nu yderligere blev angrebet fra alle Sider, og den danske Reserve ved en Fejltagelse ikke greb ind, var Modstanden haabløs.

Skansen faldt 10^{13} (efter dansk Opgivelse 10^{30}, idet to fjendtlige Faner længe inden Erobringen stod plantet paa dens Glacis og først senere paa Volden).

Fra Skanse IV gaar man igen ud paa Landevejen, paa hvis nordre Side Resten af Skanserne ligger. Der er nu to Adgange til Skanse V—VI, der begge er helt forsvundne, men hvis Pladser findes i Bunden af den store tyske Skanse, den nuværende »Kongeskanse«. Den første Sidevej th., der tværs over Markerne fører midt ind paa Skansevolden, blev benyttet af Kongen og Festtoget ved Genforeningen i 1920. Den anden lidt længere fremme maa for Rækkefølgens Skyld hellere benyttes. Tæt ved den og paa samme Side ligger desuden den store Gravlund med Mindestene over 28 tyske og 334 danske Soldater (3 Grave paa 25, 100 og 209 — i den sidste den før omtalte svenske Frivillige, Løjtnant *Knorring*).

SKANSE V

Skanse V var en bagud aaben Kanonplads med 4 Kanoner. Dens Markeringslinie maa nu søges i Græsfladen ved Foden af den store, tyske Travers med tysk Mindesten. Sammesteds staar endnu den gamle danske Skansesten »S. V«.

Skanse V var Stillingens højeste Punkt. Den var den første Skanse, som Fjenden, der tilsidst kun laa faa hundrede Alen fra den, paa Stormdagen naaede. Den danske Besætning, hvis Dækstilling laa endnu længere borte, naaede paa Grund af det hurtige Angreb derfor først efter Erobringen op til Skansen, hvis eneste brugelige Kanon en Korporal forgæves havde forsøgt at bringe til Skud. To Forsøg paa Generobring blev begge slaaet tilbage.

Skansen faldt Kl. 10^5.

I Løbegraven mellem Skanse V og VI blev to fjendtlige Fanebærere skudt, da de sprang op paa Brystværnet.

SKANSE VI

Skanse VI var en lukket, femkantet Redoute med 15 Kanoner, Blokhus og 2 Krudtmagasiner. Den var saaledes Stillingens største Skanse. Ogsaa den er nu helt gaaet op i det tyske Skanseanlæg og ikke saa let at faa et Overblik over, idet dens Markeringslinier gaar over den vestlige og nordlige Skansevold og helt ned i Bunden af Graven. Fra Volden er bedst Udsigt over Landet foran Dybbølstillingen.

Blokhusfundamentet, som forøvrigt er itusprængt, og Piller fra Rullebroen er nu udgravede.

Heller ikke Infanteribesætningen her naaede paa Stormdagen fra Dækstillingen ind i Skansen, før Angriberne stod paa Brystværnet, kun modtaget med et Par Kardæskskud. Ingen af Skansens Kanoner kunde derfor fornagles, men affyredes til det sidste. Efter Erobringen blev de anvendt til Beskydning af Skanse VIII—X.

Skansen faldt Kl. $10^{4}/_{2}$ og var saaledes den første danske Skanse, der gik tabt.

Ad en Trappe i nordøstlige Skansehjørne kan man nu gaa videre til Skanse VIII. For Rækkefølgens Skyld er det imidlertid bedre at gaa ud ad Aabningen i den østre Vold, hvor den tidligere tyske Skanseport har været. Paa Vejen passerer man den nordre, tyske Travers, paa hvis Top Kongefamilien under Festen tog Sæde. Her er derfor Mindestenen for hele Dybbøls Nationalpark anbragt.

Søndag Morgen den 11. Juli 1920 var Kongen paa Kongeskibet »Dannebrog« ankommet til Sønderborg fra Aabenraa. Kl. 11 satte Festprocessionen sig i Bevægelse fra Sønderborg Slotsplads og ankom henad 12 til Festpladsen i »Kongeskansen«. Hovedtalen her blev holdt af Amtmand Lensgreve *O. D. Schack*:

»Paa Dybbøl Banke, det dyrebareste Sted, Danmark ejer, hvor Fortid og Nutid fører et Sprog, der stærkere, end Menneskетunge formaar det, vidner om, at Herren har gjort store Ting imod os, mødes Danmarks Kongehus, Regering og Rigsdag — mødes Danmark selv idag med sønderjydske Landsmænd. Saa skal da det Velkommen, der bydes af de Tusinder, der fra det genvundne Land er stævnet hid idag, lyde saa varmt og hjerteligt, som det alene kan lyde fra Befolkningen sønden Aa til Danmarks Konge og Danmarks Folk . . . . Med inderlig Tak vil vi mindes, at hvor Danmarks Konge hin

Gang i Nattens Mørke besøgte de til Død og Undergang viede Skanser i en tabt Landsdel, dér samles idag i Festdagens Glans en dansk Konge af samme Navn med sit Folk for at føre det tilbage til Moderlandet . . . Da Kanontordenen forstummede, sang Dybbøllærken atter over Vang. Og saa dansk er dette Land og Folk hernede, at vi til Trods for det vidunderlige, vi oplever, føler: Vort Møde her paa Dybbøl er lige saa naturligt som den Fugls Kvidren, der for os staar som Symbolet paa det danske Folkesind; skal der fejres en Fest paa dette Sted, da maa det være et Møde som vort idag, hvor Dansk møder Dansk for ikke atter at skilles . . . . Vi skal være Dig gode og trofaste Sønner og Døtre, Danmark, det lover vi Dig idag — det giver vi Dig Haandslag paa, Kong *Christian*.«

En Deputation af Sønderjyder overrakte derpaa Kongen Sønderjyllands Gave: en Gengivelse af Guldhornene fra Gallehus og en ny Deputation — en gammel Veteran, fulgt af fire, hvidklædte Piger — det sidste Flag, der i 1864 blev strøget i Sønderborg.

Derefter talte Redaktør *H. P. Hanssen*, Næstformanden for »Sønderjydsk Arbejderforening«, Møller *H. Lorentzen*, Gaardejer *P. Grau*, Statsminister *Neergaard* og Folketingets Formand *Pedersen-Nyskov*.

Festen sluttede med *Axel Juels* Genforeningssang:

Velkommen hjem, Du unge Slægt i stolte Fædres Spor.
Velkommen hjem, Du dyrebare Del af Danmarks Jord.
Nu har vi samme Fremtid. Gud signe denne Dag,
da vi fik fælles Haab og Tro og Konge, Land og Flag!

Mellem 40—50,000 Mennesker overværede Festen.

Fra Skanseporten videre ad Markvejen og tv. ved Vejviseren; straks efter, ligeledes tv., Vejviser til Skanse VII.

SKANSE VII

Skanse VII var en bagud aaben Kanonplads med 4 Kanoner. Der er nu intet synligt tilbage af den. Men stiller man sig indenfor Markeringslinien paa den nu græsklædte Bakkeskrænt, forstaar man Skansens tilbagetrukne Beliggenhed, idet den derved kunde beherske og bestryge den sumpede, kløftagtige Sænkning imellem Skanse VI tv. og Skanse VIII th., hvorigennem man ser ned over Gaardene i Dybbøl Østen.

Da Skanse V—VI var erobret, kunde de saaledes frigjorte Tropper vende sig mod Skanse VII, hvorfra der med to af Kanonerne var affyret en Snes Kardæskskud imod de to erobrede Skanser. Den svage Skansebesætning blev overmandet ved første Stormløb.

Skansen faldt Kl. 10^{80}.

Under et forgæves Forsøg paa Generobring (Kanonerne var blevet vendt mod Skanse VIII) faldt Regimentskommandøren for 17. Regiment, Oberst *Bernstorff* tyve Skridt fra Skansen.

Tilbage ad samme Vej og to Gange tv., til man over et Hegn (i Gennemgangen en tysk Mindetavle) naar en Markvej, der med Hegnet th. langs dette fører nordpaa til Skanse VIII—X. Ret forude Udsigt over Alssund op til Arnkilsøre.

Lidt fremme tv. Vej af til Skanse VIII.

SKANSE VIII

Skanse VIII var en lukket, femkantet Redoute med 10 Kanoner, Blokhus og 2 Krudtmagasiner,

hvis Rester nu er udgravede. Skansen har været oppløjet i mange Aar, men Konturerne er endnu let kendelige. Den indhegnede Plads svarer omtrent til Skansens fulde Omfang, saa at man her kan faa en Forestilling saavel om Ildlinie som om Yderlinie.

Da 17. Regiment, der væsentlig stod mellem og bag Skanse VII og VIII, efter 8. Brigades Tilbagegang fik Ordre til ligeledes at gaa tilbage, blev Skanse VIII derved isoleret. Dens 8 brugelige Kanoner beskød en Tid med megen Virkning de erobrede Skanser V og VI, men kom samtidig under tredobbelt Ild: fra Skanse VI og VII og fra Fjendens Frontbatterier, som den under Belejringen særlig havde kæmpet mod (ogsaa den havde derfor enkelte riflede Kanoner). Det første Stormløb blev afvist. Men et nyt fra Sydsiden (mod Skanse VI—VII) naaede ind over Brystværnet. Kanonerne betjentes til det sidste og blev ikke fornaglede, og Kampen fortsattes helt ind til Blokhuset.

Skansen faldt Kl. 11^{30}, idet Angrebet paa højre Fløj først blev foretaget efter venstre Fløjs Erobring.

Tilbage ad samme Vej og videre tv. ad Markvejen langs Hegnet ned til Skanse IX, der ligger under den brede Bakkekam.

SKANSE IX

Skanse IX var en lukket, femkantet Redoute med 10 Kanoner, Blokhus og 2 Krudtmagasiner. Det søndre Krudtmagasin og et Stykke af Blokhusfundamentet er nu udgravede. Men Skansen er

ellers helt gaaet op i den tyske Skanse, i hvis sydlige (fra Indgangen nærmeste) Del Markeringslinierne maa søges.

Da Løbegravene mellem Skanse VIII og IX var blevet rømmet af 17. Regiment, kunde Fjenden derved rykke saa hurtigt frem, at Skansebesætningen hindredes i at efterkomme den Tilbagetogsordre, som var udstedt ogsaa for 16. Regiment. Skansen blev angrebet fra alle Sider. Men Kanonerne blev ikke fornaglede og fyrede indtil Overgivelsen. En svensk Frivillig, Artillerisergent *Lundgren*, der harmfuld nægtede at aflevere sin Sabel, blev herunder skudt ned.

Paa den søndre Yderkant af den nuværende tyske Voldgrav en lille Soldatergrav med en Mindeplade over 6 tapre Soldater (5 danske og 1 preussisk). Indskriften baade paa dansk og tysk.

SKANSE X

Skanse X — den nordligste danske Skanse ud mod Aabenraavejen — deltog først med Granat- og Geværild i Beskydningen af Fjenden, men blev efter Ordre rømmet inden Angrebet og Kanonerne fornaglet.

Den er endnu i tysk Privatbesiddelse og derfor udenfor det fredede Skanseomraade. I Foraaret 1914 blev Skansen udgravet. Blokhusfundamentet var velbevaret, ligeledes Resterne af de to Krudtmagasiner. En stor Granitblok er rejst til Minde om, at paa dette Sted iagttog Prins *Friedrich Carl* og General *Moltke* $^{29}/_{6}$ 1864 Overgangen til Als.

En stor Krigssamling med talrige og værdifulde Minder fra begge de slesvigske Krige findes paa Sønderborg Slot (daglig aaben 10—6). Her bl. a. Løjtnant *Ankers* Kikkert, *Otto Baches* Originaltegning af Løjtnant *Castenschiold* i Skanse II, en stor Model af Skanse II, svensk Frivillig Løjtnant *Knorrings* Sabel og et mægtigt Reliefkort over hele Dybbølstillingen.

Som Kilder er benyttet de danske og tyske Generalstabsværker over Krigen 1864 og den øvrige Krigslitteratur herom. Desuden en Række Meddelelser fra Hr. Musæumsinspektør *J. Røben*, Sønderborg Slot.